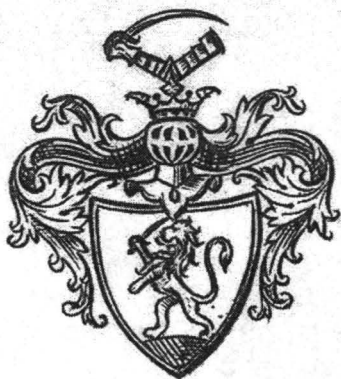

Casa muzeu Mihalyi de Apșa în Pantheonul neamului românesc

cercetător științific Dr. Mihai Dăncuș
muzeograf Ioana Dăncuș
muzeograf Gheorghe Todinca
Muzeul Maramureșului
Sighetul Marmăției

Familia Mihalyi de Apșa a dat vieții publice și culturii maramureșene și românești mari personalități, adevărați patrioți, apărători imparțiali și valoroși ai intereselor națiunii române.

*Emblema nobiliară a familiei
Mihalyi de Apșa*

Atestată documentar într-o diplomă din 6 aprilie 1407, dată de regele Sigismund, familia nobilă Mihalyi își are originile în Apșa de Jos în Maramureșul din dreapta Tisei.

Dacă ne referim numai la cei cinci fii ai lui Găvrilă Mihalyi de Apșa – cel Bătrân, deputat în Parlamentul de la Budapesta, iar după revoluția din 1848 Comisar regesc peste 13 comitate, condamnat la moarte și grațiat de Francisc Iosif I, luptător pentru drepturile românilor din Maramureș și Transilvania, trebuie să

evidențiem inteligența acestora dublată de studii serioase la marile universități europene, primind o aleasă educație în familie în spiritul moralei creștine, a dragostei față de neamul românesc căruia îi aparțin. Toți vor răzbi în funcții înalte, de unde cu pricepere și înțelepciune vor contribui esențial la trezirea conștiinței naționale a românilor de pe aceste meleaguri, vor lupta pentru emanciparea și propășirea acestora.

Să amintim succint că Petru Mihalyi ajunge deputat dietal timp de peste 40 de ani (în Dieta de la Budapesta, unde îi reprezintă pe români), dar și Președinte al Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș (peste 20 de ani); Iuliu Mihalyi, colonel și comandant al gărzii imperiale la Curtea de la Viena; Găvrilă Mihalyi, junior, secretar de tribunal și secretar al Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș din anul 1878, decedat la numai 28

de ani a fost o speranță frântă a elitei intelectuale române din Maramureș. Cu studii superioare la Budapesta și Viena, a deținut funcția de președinte al Societății „Petru Maior” și a sprijinit material și moral tinerii români săraci. „Eu cred în viitorul nației noastre” afirmă Găvrilă Mihalyi într-o scrisoare către Artemie Anderco Homorodeanu decedat și el la doar 24 de ani¹. Victor Mihalyi de Apșa îmbrățișând cariera eclezială ajunge episcop de Lugoj și apoi mitropolit unit al Transilvaniei cu reședința la Blaj. Pentru meritele sale în propășirea prin cultură a românilor din Transilvania, Academia Română îi acordă titlul de Membru de Onoare.

*Victor Mihalyi de Apșa –
Mitropolitul unit al Transilvaniei*

Paralel cu cariera ecleziastică, datorită formației sale științifice a fost membru al Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, dar și membru al Societății Regale Române de Geografie din București. Victor Mihalyi de Apșa a fost cunoscut și ca unul dintre marii mecenai români, fiind conștient de faptul că cei pe care i-a sprijinit și au învățat la școlile Blajului, vor avea un rol important în evenimentele viitorului. A fost regretat de toți cei care l-au cunoscut și i-au fost alături până în ultimul moment al vieții, 21 ianuarie 1918, fără să ajungă momentul mării împliniri – Unirea cea Mare.

Credem că, cel mai bine a reușit să-l portretizeze marele istoric

Nicolae Iorga, care la aflarea veștii morții lui Victor Mihalyi, sublinia: „atitudinea lui de abate de neam bun de prinț-prelat, ca în Franța veacului al XVIII-lea, dar cu o credință care nu era acolo”².

În necrologul dedicat mitropolitului de către Revista „Cultura creștină”, printre altele, se spune: „Victor Mihalyi a fost un bun

¹ Mihai Marina, „Maramureșeni. Portrete. medalioane”, Ed. Dragoș Vodă, Cluj Napoca, 1998, p. 200.

² Nicolae Iorga, *Mitropolitul Victor*, în „Neamul Românesc”, 1918, 13, nr. 137, p. 1; Nicolae Iorga, *Maramureșul nostru*, Vălenii de Munte, 1939, p. 7-9. vezi și lucrarea domnului prof. univ. Ioan Silviu Nistor, *Considerații privind contribuția mitropolitului Dr. Victor Mihalyi de Apșa la dezvoltarea învățământului din Transilvania*, în „Maramureș vatră de istorie milenară”, Editura Dragoș Vodă, Cluj Napoca, 1997, p. 106

creștin, în cea mai curată concepție a cuvântului, și a fost un român în cea mai nobilă afirmare a acestui ideal”.

În Panteonul poporului român, figura luminoasă de cărturar patriot a lui Ioan Mihalyi de Apșa, doctor în științe juridice (1869) și membru al Academiei Române (1901), își are un loc bine statuat, aceasta, pentru că și-a făcut un ideal în sprijinirea și susținerea poporului român în fostul imperiu, pentru că a iubit țărani din stirpea cărora se trăgea și care-i ziceau „Domnul nostru Iancu Mihalyi”, și mai ales pentru că prin opera sa a „dezgropat gloria străbună și a înviat conștiința națională”.

S-a născut la 22 ianuarie 1844 în comuna Ieud, ca fiu al Iuliane Man de Șieu (fiica comitelui suprem al Maramureșului Iosif Man) și Găvrilă Mihalyi comisar guvernamental în perioada Revoluției din 1848-1849.

Dr. Ioan Mihalyi de Apșa

Ioan Mihalyi de Apșa își începe studiile la Sighet și continuă la Ungvar, Casovia și Budapesta, unde mărturisește în autobiografie: „am luat cursuri de limba și literatura română, binevenite mie...”. Tot aici urmează, în paralel, cursuri private de arheologie, numismatică și paleografie, istorie ș.a.

Învăță și-și însușește mai multe limbi (româna, germana, maghiara, franceza, italiana, ucraineana) și studiază limbile clasice (latina, greaca, slava veche). Perseverent și ambițios, Ioan Mihalyi se pregătește pentru apărarea în justiție a drepturilor milenare ale românilor din Maramureș, precum și

dovedirea prin cercetare riguros elaborată a dovezilor științifice privind originea, vechimea și permanența românilor pe aceste meleaguri.

Reîntors de la studii, se stabilește definitiv la Sighetul Marmăției, unde timp de aproape 50 de ani va lupta pentru cauza românilor, ca avocat al acestora, dar și ca prestigios om de știință. Continuator al corifeilor Școlii Ardelene, Ioan Mihalyi își dedică viața luptei de emancipare națională, numele lui fiind legat de toate instituțiile culturale românești din acea vreme, multe dintre acestea fiind creația sa. O activitate laborioasă și de lungă durată a desfășurat

Ioan Mihalyi în cadrul Asociațiunii pentru Cultura Poporului Român din Maramureș (înființată la 13 decembrie 1860 de către Iosif Man, comitele suprem al Maramureșului împreună cu marii bărbați și patrioți români Gavrilă Mihalyi, Ioan Iurca, Vasiliu Mihalca, vicarul Mihail Pavel ș.a.). Demn de relevat este curajul și demnitatea cu care Ioan Mihalyi cere prin Statutele Asociațiunii dreptul la o viață națională, la independență, limba învățământului „să fie cea română”.

În adunarea generală a Asociațiunii din anul 1872, Ioan Mihalyi, îngrijorat de starea înapoiată a românilor, conchide: „E lucru dureros a vedea o mulțime de români pierzând terenul de sub picioare, pierzând țarina cea sacră ce le-a servit de refugiu în contra inamicilor externi... Noi, care am apărat moșiile noastre în decurs de 17 secole, chiar acum suntem amenințați a le pierde în timp de pace, acum când comerțul și industria sunt pe calea dezvoltării... A sosit timpul suprem, când trebuie să ne ocupăm serios de noi înșine și să fim pătrunși de aceea că numai o educațiune națională poate să șteargă de pe fața noastră urmele rușinoase ale trecutului, dacă vom crește pentru patrie, pentru națiunea română, Români culti, învățați, români liberi și virtuoși”¹.

Dacă cele mai importante ziare românești ale timpului din imperiu erau „Gazeta de Transilvania” de la Brașov „Familia”, de la Oradea, „Tribuna” și care însemnau foarte puțin pentru lărgirea orizontului cultural și politic al românilor, în condițiile înăsprii regimului dualist austro-ungar Ioan Mihalyi de Apșa concepe ideea apariției primului ziar românesc din Maramureș.

Redăm integral un document conceput din 7 mai 1872, în care Ioan Mihalyi de Apșa prezintă principalele idei călăuzitoare pentru primul ziar românesc din zonă, ca organ al Societății de lectură a românilor din Maramureș:

„Cuprinsul acestui periodic să fie enciclopedic, adică se va extinde după putință asupra tuturor ramurilor de cunoștințe ce sunt de trebuință neapărată pentru fieștecăre român, ce voiește a trece de om cultivat – deștept (...).

Principiul politic ce-l avem de a-l urmări este necondiționat românesc național; nu numai pentru că nu există, nu cunoaștem români de un principiu contrar, fiind așa ceva o lipsă totală de orișice principiu politic, dar mai ales pentru că acum în mijlocul luptelor dureroase, pe când cu cauza noastră cea mai umanitară, cea mai sfântă, avem să întâmpinăm și să trecem peste atâtea obstacole nedemne pe când ni se pregătește sentința fatală: de a avea viață

¹ *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, Gherla, 1906, p. 38-39

națională ori de a fi nimiciți cu totul ca români – acum, au alt principiu politic decât național român nici nu se poate cugeta.

Se zice adeseori că un popor are acea soartă pe care o merită”. (Dar) cu cât un popor este mai deștept, mai înaintat în cultură, cu atât va avea o prosperitate națională, cu atât e mai greu de învins, cu atât mai vârtos suferă, ba scutură jugul apărător.

Fieștecare om are acea datorință să cunoască soarta, faptele, cugetele și caracterul părinților săi, asemenea e datoria orișicărui națiuni, să aibă cunoștință despre trecutul său, pentru că într-acesta zace doctrina dezvoltării sale prezente și viitoare. Fiul care nu știe ce au făcut moșii săi bine pentru el, n-a simțit niciodată inima sa bătând de iubirea părintească, iar poporul care uită faptele mărețe, întâmplările dureroase ale trecutului său, nu va exersa niciodată, nu va cunoaște nicicând ce este patriotismul, ce este naționalitatea.

Drept aceea se poate afirma că nimic nu este mai folositor nației decât studiul istoriei, aceasta veghează asupra celor cu inimă nobilă, ea face mărturisire despre răutățile depravaților, ea rostește adevărul, ea dezvoltă caracterul onest și nutrește simțul de onoare, lăudând pe cei buni și blestemând pe răutăcioși”¹.

Ioan Mihalyi de Apșa ne arată că în lume au fost totdeauna oameni cu sufletul august, că românii au o istorie măreață și frumoasă și interesantă; avem o istorie ce se începe cu mii de ani înaintea constituirii Ungariei.

Spirit enciclopedic, vizionar, Ioan Mihalyi de Apșa era conștient de necesitatea luminării maselor, trezirii lor prin cultură. Astfel, în adunarea de la 11 aprilie 1878, atrage atenția: „Trăim într-o epocă de transformare și acel popor care va ieși din dânsa, fără o clasă cultă, va fi condamnat la o soartă mai tristă ca toate acelea care ne-au încercat în secolii trecuți”². Fără cultură nu este nici avuție, nici viață socială, nici libertate.

În anul școlar 1886-1887 își începe activitatea Convictul Român „Sf. Vasile”, la a cărui deschidere Ioan Mihalyi a declarat următoarele: „Trebuie să fim triști de cele ce vedem la poporul nostru, căci pe toate târâmurile suntem rămași în urma altor popoare; deoarece poporul nostru se ferește de comerț și de industrie. Menirea năzuitelor noastre este cultura poporului nostru. Deci între hotarele comitatului am dori să se lătească cultura, care ca un soare luminător, deșteaptă la viață orice ființă amorțită, dăruind poporului libertate, avere și tărie”³.

Ioan Mihalyi, toată viața a stat ca o stâncă în calea tuturor încercărilor de deznaționalizare și a altor nedreptăți la care era supus

¹ Muzeul Maramureșului, fond Ioan Mihalyi de Apșa, inedit

² *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, Gherla, 1906

³ Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940, p. 215

poporul român din Maramureș. A luptat și a reușit recunoașterea limbii române în comitat ca limbă protocolară.

Domeniul care i-a adus consacrarea este cel al cercetării istorice. Rodul acestor cercetări se concretizează în colecții de mare valoare științifică și documentară: piese din neolitic, epoca bronzului, a fierului precum și o bogată colecție de numismatică (sec. I-IV) adunate din satele de pe cele două maluri ale Tisei. Studiul acestora se finalizează cu lucrarea (în manuscris) „Pământul Maramureșului în timpul preistoriei”. Un alt text manuscris din 1878 are titlul „Maramureșul preistoric. Trecutul Maramureșului în epoca preistorică”¹. Adunarea și cercetarea documentelor medievale ale românilor maramureșeni, publicarea acestora în monumentală operă *Istoria Comitatului Maramureș*, tomul I, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, Sighet, 1900, constituie încununarea eforturilor și zbaterilor acestui mare savant. Lucrarea cuprinde aproape 700 de pagini tipărite, publicând 366 de documente în limba latină și câte unul în maghiară și română, însoțite de traduceri în rezumat, note și comentarii de mare rigurozitate științifică. Pentru merituosă activitate științifică este încununat cu premiul Academiei Române (1901) și cooptat ca membru al acesteia. Lucrarea este distinsă în anul 1902 cu premiul „Năsturel – Herescu” al Academiei Române, fiind selectată înaintea operelor lui I.L. Caragiale sau Șt. O. Iosif. Ioan Mihalyi a mai scris în 1891 „Istoricul localității Giulești. 1347-1368”. Se stinge din viață la 12 octombrie 1914 fără să-și vadă marile idealuri naționale

împlinite.

Casa Mihalyi este primul muzeu al Maramureșului edificat în a doua parte a sec. al XIX-lea de către unul din exponenții de marcă a ilustrei familii Mihalyi de Apșa – Ioan Mihalyi.

Prezentăm succint principalele valori patrimoniale care se păstrează în fondul Mihalyi și vom începe cu casa.

Casa muzeu Ioan Mihalyi de Apșa

Dacă, inițial, casa a fost construită ca și locuință pentru numeroasa familie Mihalyi (12 copii – 8 băieți și 4 fete) ulterior a avut diverse destinații. În această casă, în perioada interbelică, la parter s-

¹ Originalul în limba maghiară păstrat la DJMMAN Baia Mare

a instalat Societatea româno-americană de telefonie. În timpul războiului, din discuțiile purtate cu domnișoara Lucia Mihalyi – ultimul

Lucia Mihalyi de Apșa

descendent al familiei – se pare că, parterul și subsolul au folosit ca sediu de transmisiuni pentru trupele germane. După naționalizare, la parter s-a deschis biblioteca municipală, iar la etaj locuiau cu chirie domnișoara Lucia cu surorile ei Adriana, Iustina, în două camere și bucătărie, iar celelalte

camere erau ocupate de către trei familii de chiriași. După ce biblioteca s-a mutat într-un alt spațiu, parterul, în urma unor modificări a folosit ca spațiu pentru Policlinica stomatologică cu plată.

În urma demersurilor făcute de către directorul Muzeului Maramureșului Dr. Mihai Dăncuș, prin memorii adresate Consiliului de Miniștri și forurilor culturale ale vremii, Casa Mihalyi a fost inclusă pe lista patrimoniului național și au început acțiunile de restaurare și reamenajare a casei muzeu Mihalyi de Apșa.

Casa a fost loc de desfășurare a adunărilor Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, a Comitetului Asociațiunii și a Societății de lectură a românilor din Maramureș. A fost ipotecată de către Ioan Mihalyi de Apșa, alături de alte bunuri mobile și imobile, pentru a acoperi

Frații Mihalyi

deficitul de 10.000 de florini al Preparandiei române de învățători și la constituirea fondului pentru construirea Bisericii greco-catolice române din Sighet de pe strada Dragoș Vodă, sfințită la 1902. În ea au trăit și locuit membri familiei și a fost vizitată de personalități marcante ale vieții sociale și naționale a poporului român: Nicolae Iorga, Iosif Vulcan, Dimitrie Gusti, Constantin Brăiloiu, Societatea scriitorilor români în frunte cu L. Rebreanu, O. Goga ș.a.

Putem afirma cu certitudine că nu există eveniment deosebit pentru istoria Maramureșului de la sfârșitul sec. al XIX-lea, și începutul sec. al XX-lea, sau momente ale luptei pentru dreptate socială și națională, în care membri familiei sau cei ce au trecut pragul acestei case atunci, să nu fi fost implicați.

Familia Mihalyi de Apșa a avut o contribuție deosebită în evenimentele care au consfințit unirea Maramureșului cu România.

Premergând consfințirea Marii Uniri din 1918, la balconul acestei case a arborat pentru prima oară, liber, în Maramureș, drapelul tricolor român,

Drapelul pe care s-a depus jurământul de către Consiliul Național Român din Maramureș la 22 decembrie 1918, a fost trimis de la Cluj de către Iuliu Maniu la Sighet, prin Longin Mihalyi, fiul lui Ioan Mihalyi de Apșa, student la Drept. Brodat de către surorile Mihalyi în noaptea de 21 spre 22 decembrie, drapelul a fost dus de către domnișoara Lucia Mihalyi (care avea pe atunci 15 ani) în Piața centrală a orașului, unde avea loc ceremonia depunerii jurământului. Pe acest drapel protopopul Simion Balea a luat jurământul de credință către poporul român membrilor Consiliului Național Român Comitatens aleși și președintelui acestuia Dr. Vasile Chindriș.¹

În aceeași zi de 22 decembrie 1918 „zi sfântă a neamului românesc din Maramureș”, drapelul tricolor a fost dus și arborat la

balconul casei Mihalyi, deși familia a fost amenințată printr-o scrisoare anonimă că tricolorul românesc va fi sfârțecat în 8 fâșii, cu care vor fi spânzurate cele 8 fete care au brodat tricolorul².

Casa Mihalyi a fost locul de primire și de întâlnire cu ofițerii Regimentului 14 Infanterie și ai altor unități române, loc de conversație și dezbateri asupra evenimentelor tumultuoase care se desfășurau și în Maramureș. La loc de cinste sunt păstrate fotografiile colonelului Teodor Gheorghiu, a eroului căpitan Vasile Luca, maiorul Atanasie etc. o fotografie deosebită înfățișează

Detașamentul român din Regimentul 14 Infanterie, făcută în ianuarie 1919 în incinta Unității militare din

¹ Mihai Dăncuș, Gh. Todinca, *Maramureșul și Marea Unire*, Sighet, 1998, p. 17

² *Ibidem*

Sighet și dăruită familiei cu dedicație de către căpitanul Constantin Luca: „Onor Familiei Mihalyi, spre amintirea modestului sacrificiu pentru eliberarea Sighetului”¹.

Pe foaia de titlu a monografiei Regimentului 14 Infanterie, colonelul comandant al Regimentului, Teodor Gheorghiu, consemna cu dedicație la 14 iulie 1930, familiei Dr. Ioan Mihalyi de Apșa următoarele: „În semn de admirație și adânc omagiu, distinsei și buneii Românce, Doamna Iustina Mihalyi de Apșa, în amintirea zilelor frumoase, mărețe și grele pe care le-am trăit în Sighetul Marmăției în timpul campaniei din 1919”².

Expropriată, prin decretele de naționalizare din anii '50, sărăcită crunt, familia Mihalyi a fost nevoită să vândă, de multe ori pe sume derizorii, diplome originale, documente, manuscrise, fotografii, scrisori și întreaga colecție de bronzuri. În legătură cu bronzurile trebuie să menționăm că au fost achiziționate de către Muzeul regional Baia mare pentru Muzeul Maramureșului din Sighet, dar nu s-au mai dat acestora și astăzi fiind în patrimoniul Muzeului de istorie din baia mare.

Importante diplome originale din sec. XIV-XV, manuscrisul comunicării lui Ioan Mihalyi de Apșa „Maramureșul preistoric. Teritoriul Maramureșului în epoca preistorică”, au ajuns la Baia Mare la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale în fondul colecția Dr. Ioan Mihalyi de Apșa³. Mii de scrisori și acte de corespondență ale familiei Mihalyi de Apșa au ajuns la Biblioteca Academiei Române, filiala din Cluj Napoca sau în fondul Mitropoliei greco-catolice de la Blaj.

Din bogatul univers de viață materială și spirituală în care a trăit și muncit Ioan Mihalyi de Apșa, în această casă muzeu se păstrează, într-o ambianță de epocă, piese de mobilier (dulapuri – vitrină, scrinuri, oglinzi, birou de lucru, etajere, dulap special pentru colecția numismatică, șezlonguri, tabureți, covoare etc.).

¹ Muzeul Maramureșului, Sighetul Marmăției, fond Dr. I Mihalyi de Apșa

² *Ibidem*

³ [V. Căpâlnan], Filiala Arhivelor Statului județul Maramureș, București, 1984, p.

66-68

Mediul de familie, viața socială și activitatea științifică desfășurată de Ioan Mihalyi sunt prezentate în camera de lucru a academicianului și în salonul de primire.

Camera de lucru păstrează biroul original la care a lucrat savantul. Sunt expuse mapa de lucru cu emblema familiei, suportul pentru penițe, calendarul, trusa de birou, lampa cu suport metalic.

În cameră sunt amplasate patru mari dulapuri vitrină, în care sunt păstrate cărțile și colecțiile de reviste de istorie, tomurile Academiei Române, marile dicționare și enciclopedii cumpărate de Ioan Mihalyi. Toate acestea arată universul intelectual deosebit în care s-a format și a trăit academicianul, legăturile sale permanente cu istorici români și străini.

Biroul de lucru al Dr. Ioan Mihalyi de Apșa
interior și din grădina casei.

Pe pereți sunt fotografiile originale ale celor cinci frați și două surori Mihalyi. O valoare deosebită o are diploma de membru pe viață emisă pe numele lui Ioan Mihalyi de către Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român, la 25 august 1904, emisă de Iosif Șterca Șuluțiu, președinte și Cornel Diaconovich, secretarul Asociațiunii.

Mai sunt expuse la loc de cinste portretele mitropolitului greco-catolic Victor Mihalyi, „Stema în original a Arhiepiscopului și mitropolitului de Alba Iulia și Făgăraș. Dr. Victor Mihalyi de Apșa, instalat la 14/26 mai 1895”, semnat și datat în colțul dreapta jos „Iustina Mihalyi de Apșa, V 1915”. Pe peretele de la stradă este un tablou pictat, emblema nobiliară a familiei Mihalyi de Apșa având în câmpul central un leu cu sabie în gheară.

Salonul de primire păstrează integral ambianța deosebită în care erau primiți oaspeții și invitații familiei Mihalyi.

Pe o masă suport pentru oglindă sunt expuse fotografii în original, între care fotografia reginei Elisabeta I a României, după care fetele au pictat un portret în acuarelă.

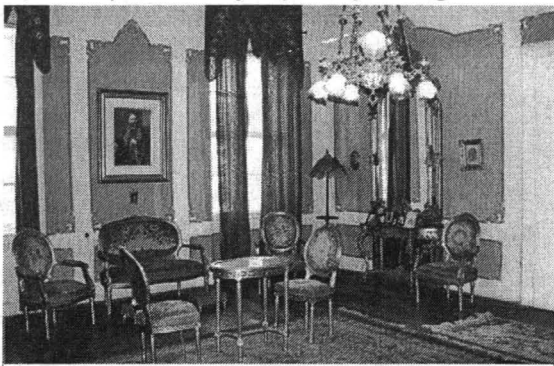
Tot în aceste dulapuri sunt păstrate scrisori de corespondență, acte privind casa și proprietățile familiei Mihalyi. În centrul camerei se află o masă mare de epocă, înconjurată de fotolii și tabureți, pe care sunt expuse albume cu fotografii originale ale membrilor familiei, prieteni, cunoștințe, fotografii din

Un spațiu aparte îl ocupă pianul cu taburet și suport de partituri muzicale, la care au exersat și cântat fetele Mihalyi.

Pe perete sunt expuse mai multe tablouri pictate la Blaj în anii primului război mondial, între care remarcăm „Stejarul lui Iancu” și „Aleea din parcul reședinței mitropolitane”. Lângă soba din teracotă albă este o oglindă pe suport, o lampă cu abajur și un șezlong.

Mai sunt expuse tablouri cu diverse subiecte istorice sau la modă, pictate de fetele Mihalyi: Beethoven, Regina Luiza a Prusiei, Napoleon al II-lea copil, Chopin.

Lustrele de pe pereți, dar și frumosul candelabru de maiolică cu mai multe brațe întregesc atmosfera de epocă și dau o notă deosebită salonului.

Interior Casa Mihalyi

Remarcăm modestia în care a trăit până în 1999, ultimul descendent al familiei Mihalyi de Apșa – domnișoara Lucia, într-o cameră de mici dimensiuni.

Un loc important îl ocupa un mic altar din lemn, care se constituia ca un spațiu de rugăciune, orientat înspre răsărit în care în permanență ardea o candelă.

Pe perete, aproape de altar, se detașa un foarte frumos tablou reprezentând pe Maica Domnului în rugăciune.

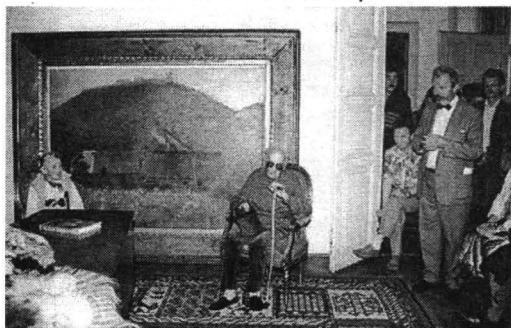
Un dulap relativ mare, încastat în zid, folosea pentru păstrarea cărților sfinte și a unor obiecte personale la care domnișoara Lucia ținea foarte mult.

Tabla de marmură încastată în pereții din holul casei Mihalyi de Apșa a fost descoperită întâmplător în decembrie 1879 în satul Grădiștea în apropierea amfiteatrului de la Ulpia Traiana și era închinată Diane Auguste. Piesa arheologică a fost cumpărată de Victor Mihalyi, atunci episcop al Lugojului, pentru fratele său Ioan, pasionat de arheologie și istorie, mare patriot, și trimisă în ianuarie 1880 la Sighet, unde savantul istoric a pus-o ca temelie în zidul casei pe care a construit-o.

În ambianța motivelor tradiționale românești cu care sunt ornamentați pereții, sunt peste 35 de tablouri și fotografii de familie (portretele lui Ioan Mihalyi de Ieud – bunicul lui Ioan Mihalyi de Apșa, al lui Găvrilă Mihalyi și Iuliana Mihalyi, portretele academicienilor Ioan și Victor Mihalyi de Apșa, al Iustinei Mihalyi - soția).

Între obiectele personale ale academicianului Ioan Mihalyi de Apșa s-au păstrat mapa, trusa de scris, busola, ochelarii, ceasul, carnete de teren, carnete de însemnări etc.

Colecția de arheologie și numismatică a cuprins fragmente de ceramică arheologică din epoca bronzului, depozite de bronzuri din Maramureș, un colier de monede și 40 de monede romane de argint din secolele I-III e.n. descoperite la Teceu.

Lucia Mihalyi de Apșa și graficianul Vasile Kazar în fața tabloului Cetatea Hustului al lui Simon Hollosy în dialog cu Dr. Mihai Dăncuș(dreapta)

Colecția mai includea peste 700 de monede medievale și moderne din diverse aliaje, adunate de Ioan Mihalyi din Maramureșul istoric.

Un grup aparte, din fondul documentar, îl reprezintă corespondența și invitații la cumpărarea cărții „Diplome maramureșene din sec. XIV-XV”. Personalitatea fratelui autorului, mitropolitul greco-catolic de Blaj Victor Mihalyi, și-a pus amprenta asupra ariei de răspândire a cărții, a personalităților

contactate din Austro-Ungaria și mai ales din regatul României. S-au păstrat listele făcute și corespondența mitropolitului Victor Mihalyi cu mari personalități politice și diplomatice, cu istorici, membri ai Academiei Române, directori de licee românești. Toată corespondența purtată¹ și mai ales cea primită de mitropolitul Victor Mihalyi este inedită.

Printre sutele de scrisori existente, o bună parte reprezintă corespondența dintre frații Mihalyi: Ioan, Petre, Victor, Florent. Aceste scrisori pe lângă caracterul particular au și numeroase trimiteri la viața social-politică și religioasă a timpului. Se remarcă îndeosebi cele trimise de Petre Mihalyi, deputat în Parlamentul de la Budapesta, dar care a fost până la moarte (1914) Președintele Asociațiunii pentru Cultura poporului român din Maramureș. Sute de scrisori cu caracter particular relevă viața de familie, corespondența între copii și părinți, acte cu caracter privat, necroloage, scrisori de condoleanțe la moartea prematură a lui Victor Mihalyi, fiul lui Ioan Mihalyi (decedat în 1916).

Adresa nr. II 3112 din 26 martie (aprilie 8) 1901, semnată de Secretarul General al Academiei Române, D. Sturza, în care îl

¹ Corespondența trimisă de mitropolitul Victor Mihalyi se păstrează în ciorne.

informa că „Academia Română, apreciind activitatea Domniei Voastre pe teme istorice, V-a ales în ședința de la 25 martie (7 aprilie) a.c. membru corespondent al ei în Secțiunea Istorică”. Într-un alt act emis de Academia Română (Nr. II 4559) din 7/20 aprilie 1902, D. Sturza comunică lui Ioan Mihalyi că „Academia Română în ședința plenarei la 6/19 aprilie a.c., V-a acordat premiul Năsturel Herescu pentru scrierea Domniei Voastre „Diplome maramureșene din secolul al XIV-XV” Maramureș, Sighet, 1900”. Aceste acte de corespondență sunt completate în colecția cu scrisorile de felicitare trimise de Iosif Vulcan și Vicențiu Babeș la primirea acestor înalte distincții românești.

Un alt document important este adresa trimisă din Sibiu la 9 octombrie 1902 lui Ioan Mihalyi prin care îi aduce la cunoștință că „ședința plenară a Secțiunilor științifice – literate ale Asociațiunii noastre, ținută în sălile 13 și 14 iulie a.c., V-a ales membru corespondent al secțiunii istorice a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”.

Președintele Academiei Române, I. Kalinderu, unul din puținii oameni considerați prieteni de regele Carol I al României îl anunță pe Ioan Mihalyi la 13 noiembrie 1906, că „Maiestatea Sa Regele, în urma propunerii făcută de subsemnatul, a binevoit a Vă conferi Medalia jubiliară, o amintire a glorioasei domnii de 40 de ani”.

Fondul păstrat mai deține răspunsuri în concept scrise de Ioan Mihalyi în corespondența cu diverse personalități ale timpului.

Se păstrează o scrisoare a lui Nicolae Iorga „profesor la Universitate”, datată în București la 11/27 nov. 1903, în care îl roagă pe Ioan Mihalyi să caute în arhivele Sighetului documente despre trecerea prin Maramureș a Stolnicului Șerban Cantacuzino în anii 1740-1741.

La 29 aprilie 1914, Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român, prin președintele Partenie Cozma și secretarul Octavian Tăzlăuanu, într-o scrisoare către Ioan Mihalyi de Apșa exprimă „cele mai calde mulțumiri pentru sprijinul ce l-ați dat instituțiunii noastre de a putea răspândi cultura română și în inima Maramureșului”.

Adrese de mulțumire pentru scrierea și donarea lucrării „Diplome maramureșene...” primește Ioan Mihalyi de la Societatea de lectură „Petru Maior” din Budapesta (13 aprilie 1901) și Societatea academică social – literară „România jună” din Viena (12 aprilie 1901).

Nepublicate sunt și scrisorile cu conținut istoric ale profesorului german Gustav Weigand de la Leipzig către Ioan Mihalyi.

O frumoasă invitație tipărită primește Ioan Mihalyi cu toată familia la „Festivitățile bisericești ce vor ține în biserica parohială de

Șișesci Votivă pentru sfânta unire a tuturor românilor" la data de 27 august 1892, trimisă de Vasile Lucaciu.

O activitate susținută a desfășurat Ioan Mihalyi și pentru afirmarea drepturilor religioase ale românilor greco-catolici din Maramureș, fiind membru în Comisia de Organizare a protestului împotriva înființării Episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdudorogh (1912). Între scrisorile de corespondență asupra acestui subiect un loc aparte îl are scrisoarea deputatului Ștefan Ciceo Pop: „primejdie de moarte se apropie de sfânta noastră biserică. Dușmanii de veacuri încearcă acum să ne distrugă naționalitatea prin altarele la care ne închinăm” și îl invită la o conferință la Cluj, pentru 12/25 februarie, la Institutul „Vatra”. La DJMMAN Baia Mare se păstrează corespondența lui Ioan Mihalyi de Apșa cu Iuliu Maniu în aceeași importantă problemă a credincioșilor greco-catolici români din Imperiul Austro-Ungar.

O activitate importantă o desfășoară Ioan Mihalyi și în Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român al cărei membru pe viață este atestat printr-un „Bilet de legitimare” emis la Sibiu de președintele Asociațiunii S. Șuluțiu în anul 1898.

Legăturile lui Ioan Mihalyi devin tot mai puternice cu noua generație de luptători pentru drepturile națiunii române. Deși datorită vârstei declină în anul 1914 funcția de președinte al nou înființatului Despărțământ al ASTREI la Sighet, Ioan Mihalyi de Apșa pregătește un frumos discurs inaugural, nepublicat, pe care îl prezentăm integral: „21 iunie 1914

Ca unu dintre membri ceia mai vechi ai Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului r(omân) ve salut pe toți care ați binevoit a ve înfățișa la această primă conferința a despărțământului nostru.

Ar fi la loc să rostesc câteva cuvinte de laude spre a recomanda se îmbrățișăm cu căldură societatea acesta care respândesc (ideile) înainte folositoare în tot locul unde se ivește și de aceste nicăieri nu este mai mare trebuință ca la noi ca prin sfaturi bune să înlăturăm greutățile noastre.

Societatea acesta poartă și numele mai scurt de „Astra” adică stea luminătoare din ceriu, ca și acea care oarecândva a condus pe cei trei crai înțelepți de la răsărit la leagănul mântuitorului nostru, luminând în calea lor astfel ne va conduce Astra pe noi, dacă o vom părtini și va revărsa luminile sale și în strâmtoarele întunecate ale munților noștri, unde precum se scie, soarele resare mai târziu decât la șesul larg și bogat.

Spun mulți că ținutul nostru Maramureș e neroditor și astfel sărac dar io sum de părere că sunt multe ținuturi și mai neroditoare ca al nostru, chiar în o mare parte a Ungariei nu se coce și nu se

prăsește cea plantă binecuvântată ce se coce la noi și este alimentul principal al poporului românesc și se numește cucurudiu, din care deca se alege bine soiul potrivit nimene nu s-ar înșela.

Dar la noi agricultura e ca înainte de jos și mai multe sute de ani, industria mai că nu există și comerțul e în mâna altora mai norocoși. Astra ar ave menirea să ne arete și să ne conducă la aceste trei izvoare de traiul omenesc adecă la agricultura națională la industria și la comerț.

Așadar nu Astra are lipsa să fie recomandată dar noi avem să dorim ca activitatea ei binefăcătoria să se viutească și la voi.

Să aveți încredere în bogații care stau în fruntea despărțământului acestuia, ei sunt frați de ai noștri, conduc trebile, lucră și se ostenesc curat din râvnă către poporul nostru părăsit cum ne înveția evanghelistul: faceți bine, dați împrumut și așteptați nimic.

Ei vor da împrumut din învățăturei lor și viinței lor, dorim să împrumute cu mult și cu bun rezultat.

Nobile ursitu ceriul i-a împărțit.

Lucrul lor e pentru vecinicie!

Cu aceste declar conferințe deschise și rog pe Dl. director se ocupa scaunul preside și se conducă conferința mai încolo.

Iar noi plângem cu profetul aceea că poporul nostru se nimicește din lipsă de științe poporul nostru se duce la (Moldova?!), poporul nostru începe se emigreze la America, de unde pentru cei mai mulți nu este reîntoarcere".

Colecția de cărți include 1200 de volume, din care 450 publicații ale Academiei Române, colecția Maramureșului, marile dicționare și lexicoane Mayers Konversation, Révay Nagy Lexicon, Brokhaus Conversation Lexicon, Enciclopedia Diaconovici. Alături de lucrări de secol XVII-XIX între care multe rarități bibliofile, se găsesc operele unor mari istorici: Theodor Homsen, Gustav Weigand, Nicolae Iorga, Bogdan Petriceiu Hașdeu, Vasile Pârvan.

Colecția de documente include originale și copii după documente din sec. XV-XVI, celebra lucrare Diplome maramureșene în manuscris, fișe, adnotări. Se poate remarca spiritul științific, dar și imensul volum de muncă ce s-a depus pentru întocmirea acestei monumentale lucrări.

Se mai păstrează documente despre istoria Comitatului Maramureș, notițe personale, studii de heraldică și sigilografie.

Un loc important în patrimoniul actual îl ocupă corespondența academicianului Ioan Mihalyi de Apșa cu asociații culturale române și cu „Astra”, și cu diferite personalități ale vremii. Dintre personalitățile istoriei și culturii naționale cu care a corespondat Ioan Mihalyi de Apșa, amintim pe Nicolae Iorga, Iosif Vulcan, Ion Bianu, Iuliu Maniu,

George Pop de Băsești, Constanța Dunca – Șchiau. Numeroase sunt fotografiile de familie și de epocă, multe cu autografe.

O importanță deosebită o au și cele 6 fotografii cu autografe de la ofiterii Regimentului 14 Infanterie Român, prima unitate a armatei române care a eliberat Maramureșul în ianuarie 1919.

Fondul mai cuprinde și peste 50 de cărți de vizită, invitații primite de Ioan Mihalyi de la diverse personalități ale vieții sociale și culturale ale timpului, între care remarcăm cea semnată Dr. Rațiu, Președinte, trimisă cu ocazia sărbătoririi Revelionului anul 1860 de către Societatea literară – socială a studenților români din Viena „Romania”

Sala de lectură a Societății literare „Dragoșiana”, aflată la etajul clădirii casei muzeu, a fost recent restaurată în forma inițială¹, fiind repictat desenul inițial, cu motivele tradiționale românești imprimate și pe tipăriurile societății istorico-literare „Petru Maior”. În încăpere, în jurul unei mese cu 12 scaune sunt amplasate șase dulapuri vitrină cu cărți din fondul Ioan Mihalyi, fondul Prof. Petre Mihalyi și din fondurile muzeului. Spațiul este întregit cu cinci vitrine în care sunt expuse documente originale și fotocopii, care prezintă activitatea ca istoric și corespondența lui Ioan Mihalyi de Apșa cu personalități române și străine la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, despre care am amintit.

Casa Mihalyi de Apșa adăpostește pe lângă camerele memoriale galeria de artă a muzeului, biblioteca de specialitate și o expoziție permanentă de istoria culturii din Maramureș intitulată „Viața culturală și națională a românilor maramureșeni (1848-1918)”, organizată în două camere mari, cu o suprafață de expunere de peste 90 m². Vitrinele și panourile pe care sunt expuse documentele și fotografiile sunt întregite de mediul de epocă, prin tablouri, obiecte de salon, piese de mobilier.

Prima sală a expoziției prezintă înființarea „Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș” (13 decembrie 1860); Societatea de cultură a românilor maramureșeni – Dragoșiana; activitatea Preparandiei din Sighet și a Convictului pentru tineri români.

Pe un panou, în spațiul central este fotografia lui Iosif Man, publicată în revista *Familia* (nr. 3/15 aprilie 1877). Sunt expuse

¹ Reconstituirea spațiului în care a funcționat Societatea de lectură „Dragoșiana” s-a făcut pe baza unei schițe – proiect întocmită de Mihai Dăncuș, având la bază informațiile primite de la domnișoara Lucia Mihalyi care a trăit în casa familială până în anul 1999 când a decedat la vârsta de 96 de ani. Biblioteca poartă și numele „Prof. Petru Mihalyi” ca omagiu pentru atașamentul față de Muzeul Maramureșului și ca mulțumire pentru donațiile de cărți și alte obiecte făcute muzeului.

invitații la adunările generale, apeluri către clerul și inteligența română din Maramureș de a sprijini Asociațiunea și Convictul.

Într-o vitrină sunt expuse în original un exemplar din Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș - 1860-1905, editat de Comitetul Asociațiunii și tipărit la Gherla în anul 1906 și Caietul cu procese verbale întocmite la ședințele Asociațiunii la începutul sec. XX nepublicat. O altă vitrină expune în original o acțiune a Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș, emisă la 1 august 1870, pentru susținerea construirii internatului Institutului pedagogic „Sf. Basiliu”.

Un spațiu amplu este acordat înființării și activității Preparandiei din Sighet (1862). Sunt expuse liste cu subscripții în favoarea activității acesteia, liste cu elevi români care au absolvit Preparandia sau au fost susținuți de Asociațiunea pentru cultura poporului român din Maramureș.

Mai sunt prezente în expoziție documente privind școlile confesionale (orar, număr de elevi, situații școlare), corespondențe între învățători și preoții satelor, care erau și directorii școlilor confesionale, documente emise de Protopopiatele greco-catolice române din Maramureș.

Pe un panou sunt expuse mai multe protocoale ale Reuniunii învățătorilor greco-catolici români din Maramureș (înființată la 1882), a 10-a reuniune de la Sat Șugatag (în 1892) și protocolul reuniunii de la Sighet (1900).

Documente inedite prezintă activitatea Societății de lectură a „românilor din Maramureș „Dragoșiana”, care și-a desfășurat activitatea în Casa Mihalyi, în actuala Sală de lectură. Este expusă invitația din 27 oct. 1876, semnată de președintele de atunci al Societății de lectură, vicarul Ioan Pop și de secretarul acesteia, Găvrilă Mihalyi, adresată profesorului Ioan Bușția de a participa la ședința comitetului Societății. Alte invitații la ședințele „Dragoșiana”. Două documente din 1873 și 1878 arată că adunările generale se țin la „reședința familiei Mihalyi”.

O vitrină include în original lucrarea lui Ioan Mihalyi de Apșa „Diplome maramureșene din secolul XIV și XV”, Tipografia Mayer și Beyer, Sighet, 1900 și sigiliul Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș. Tot în original este expusă fotografia „Românii anteluptători pentru egalitatea națională”, Dieta Ungariei 1861, în care al V-lea din dreapta sus este „Gabriel Mihalyi de Apșia”, tatăl academicianului Ioan Mihalyi.

Mai multe vitrine conțin cărți din Fondul Mihalyi de Apșa și din Fondul Artur Coman, de o valoare deosebită și care arată universul intelectual în care s-au format românii maramureșeni. Sunt expuse „Elemente linguae daco-romaniae sive valachicae” de Samuel Micu

Klein, Viena, 1780; „Catehismul cel Mare”, Blaj, 1853, „Istoria Ardealului pentru școlile poporale”, de Ioan M. Moldovan, Blaj, 1866, „Enciclopedia Română”, de C. Diaconivich, vol. I-III, Sibiu, 1900. Mai sunt expuse cărți care au aparținut lui Artemie Anderco Homorodeanu: „Vocabularia italiano-latino e latino-italiano”, de A. Verona, Milano, 1872; „Paradiso Perduto” de Giovanni Milton, Torino, 1856, „Nuova gramatico-elementare dela la lingua Italiana” de C. Mottura și G. Parato, Torino-Milano, 1860, L. Ariosto, „Orlando furioso”, Milano, 1870 etc.

Mai sunt expuse, pe postament, bustul lui Ioan Mihalyi de Apșa, membru al Academiei Române și bustul lui Victor Mihalyi de Apșa, arhiepiscop de Alba Iulia și Făgăraș, ambele având ca autor pe sculptorul Ioan Marchiș

În spațiul dedicat Preparandiei din Sighet și învățământului românesc din Maramureș este expus portretul lui Ioan Bușiția, opera pictorului Liviu Bordeaux (1972).

Sala a II-a a expoziției documentare este dedicată făuririi statului național unitar român în anul de fericită amintire 1918. Realizată prin mai multe panouri, expoziția accentuează prin numeroase documente și fotografii, majoritatea inedite, contribuția maramureșenilor, a familiei Mihalyi de Apșa la înfăptuirea mărețului act istoric.

Primele panouri prezintă România în primul război mondial (1916-1918). Un spațiu central îl ocupă personalitățile care au luptat și au înfăptuit unirea românilor: regele Ferdinand și regina Maria, I. Brătianu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Vasile Lucaciu, George Pop de Băsești ș.a.

Contribuția maramureșenilor este semnalată prin Apelul de constituire a Sfatului național român provizoriu al Comitatului Maramureș din 11 noiembrie 1918 și prin fotografiile unor semnatari Ioan Balea de leud, Simion Balea, Grigore Bota, Dimitrie Ponoran, Georgiu Nemeth. Ziua de 22 noiembrie 1918, „zi sfântă a neamului românesc din Maramureș” este prezentă atât în relatările primului ziar românesc din Maramureș „Sfatul”, cât și în protocolul de constituire a Consiliului Național Român Comitatens. Expoziția prezintă integral procesele verbale ale cercurilor electorale din Maramureș în care s-au întocmit credenționale și s-au ales delegații cu drept de vot pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

„Drumul spre Alba Iulia” este articolul din Ziarul „Sfatul”, organul oficios al CNRC din Maramureș, în care Ioan Biltiu Dăncuș relatează plecarea delegaților maramureșeni la marea Unire.

Panourile conțin fotografii ale participanților maramureșeni între care amintim pe Vasile Chindriș, Simion Balea, frații Ioan și

Florentin Bîlțiu Dăncuș, Petru Bârlea, Artemiu Anderco, frații Ilie și Vasile Lazăr, Gheorghe Tite, Ioan Dunca, Emil Fucec, Longin Mihalyi.

Documentele Marii Uniri de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918: Proclamarea Unirii tuturor românilor, Declarația de Independență, Rezoluția Marii Adunări Naționale prezente în expoziție sunt întregite cu imagini de la eveniment, cu fotografia care îl prezintă pe episcopul greco-catolic Iuliu Hossu alături de episcopul ortodox Miron Cristea, ofițeri și înalți demnitari citind poporului Proclamația de unire a Transilvaniei cu Țara mamă. O altă fotografie prezintă delegația românilor transilvăneni care a dus la București actul unirii Transilvaniei cu România: Vasile Goldiș, episcopul ortodox român Miron Cristea, episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, Alexandru Vaida Voevod și Caius Brediceanu.

Două panouri prezintă Documentele Marii Uniri și consolidarea prin acte și tratate a României mari. Sunt prezentate Legea asupra unirii Transilvaniei cu România, adoptată de Parlamentul României la 29 decembrie 1919; Constituția României, adoptată de marea Adunare Națională Constituantă în martie 1923 la București, care consfințește că „regatul României este un stat național, unitar și indivizibil”, Tratatul de pace dintre Puterile Aliate și Asociate pe de o parte și Ungaria, pe de altă parte, prin care se ratifică unirea Transilvaniei cu România, Trianon, 4 iunie 1920. Panourile mai includ fotografia Porțile Cetății Alba Iulia și cea a încoronării ca suverani a României reîntregite a regelui Ferdinand și a reginei Maria, făcută la Alba Iulia în octombrie 1922.

„1919. Armata română eliberează Maramureșul” se intitulează panoul care încheie expoziția. Toate documentele și fotografiile expuse sunt inedite și aparțin Fondului Mihalyi. Fotografiile prezintă Detașamentul Regimentului 14 infanterie, care a eliberat orașul Sighet la 4 ianuarie 1919, fotografia căpitanului Constantin Luca, eroul luptei de la Vadu Izei din 4 ianuarie 1919 și a colonelului Teodor Gheorghiu, comandantul Regimentului 14 infanterie, unitate a armatei române, care în ianuarie-martie 1919 au eliberat întreg Maramureșul. O fotografie inedită este și cea de la festivitatea de inaugurare a monumentului ofițerilor români căzuți în luptele pentru eliberarea Maramureșului.

Amintirea acelor timpuri de glorie este rememorată de colonelul T. Gheorghiu într-o scrisoare adresată familiei Mihalyi datată „Roman, iulie, 1930”.

Expoziția documentar-omagială „Viața culturală și națională a românilor maramureșeni 1848-1918” va fi completată în timp cu noi documente, mărturii și fotografii privind această epocă, rolul tuturor membrilor familiei Mihalyi în propășirea culturală și națională a românilor din Maramureș.

Spațiile generoase ale casei Mihalyi, de când au trecut în proprietatea muzeului, au adăpostit o serie de expoziții temporare de prestigiu, printre care amintim, în primul rând, expoziția intitulată „Monumentae Romane Vaticana”, organizată de regretatul prof. Dimitrie Snagov, cel care zeci de ani din viață i-a dedicat cercetării documentelor inedite privitoare la originea românilor, existente în Arhivele Vaticanului. Expoziția organizată la etajul și la parterul clădirii s-a bucurat de un mare succes, fiind vizitată de un numeros public din zonă, dar și din zonele limitrofe.

La parter am organizat în special expoziții de artă plastică, dar nu numai, atât din colecțiile muzeului, masiv Traian Bîltiu Dăncuș, cât și diverse expoziții aparținând artiștilor din zona Maramureș sau din alte zone ale țării.

Aici au expus pictorul Viorel Nimigeanu de la Cluj, Vasile Pop Negreșeanu de la București, pictorul Suhar de la Iași, Aurel Dan din Maramureș, sculptorul Gheorghită de la București, sculptorul Victor Gaga de la Timișoara, ca să amintim doar câțiva.

Înfăptuirea României Mari a adus recunoașterea publică a operei și activității naționale desfășurată în folosul poporului român de către Ioan Mihalyi de Apșa. Alexandru Lapedatu, în discursul său de primire în Academia Română, la 2 iunie 1923, „Istoriografia română ardeleană, în legătură cu desfășurarea vieții politice a neamului românesc de peste Carpați” acordă calde cuvinte de prețuire a activității istoricului maramureșean, primit la rândul său între membri nemuritori ai areopagului românesc.

La inițiativa Astei în 1924 sunt adunate sumele necesare pentru o statuie închinată memoriei lui Ioan Mihalyi. Bustul este inaugurat în anul 1925, 30 august, în prezența unei alese asistențe, între care remarcăm pe Al. Lapedatu, ministrul culturii. Amplasată în fața impresionantei clădiri a Prefecturii Maramureșului statuia, operă a sculptorului E. Mățianu are imprimat textul: *Dr. Ioan Mihalyi de Apșa 1844-1914*.

Doborât în septembrie 1940 de către horthyiști, bustul și soclul au fost aruncate în curtea casei. Domnișoara Lucia Mihalyi ne relatează că în 1952, câțiva pionieri au mers la primărie și au cerut voie să ridice spre topire bustul pe motiv că „țara are nevoie de metal”. Au spart soclul și frunzele de laur ce înconjurau bustul, iar sculptura a fost trimisă la Satu Mare spre topire.

Casa este și astăzi un loc de întâlnire cu istoria, cultura și arta. Aici păstrăm memoria Mihălenilor, a celor mai mari bărbați ai neamului românesc din Maramureș care prin acte de cultură, justiție și caritate au intrat în Pantheonul Neamului.

AUTOBIOGRAFIA
Dr. Ioan Mihalyi de Apșa

Subscrisul m-am născut în Comitatul Maramureș, comuna Ieud, în anul 1844, februarie 22 din părinții Găvrilă Mihalyi și Iuliana Man.

Tatăl meu era Vicecomite, apoi în anul 1849, comite suprem în Maramureș, a decedat ca judecător la Curia regească în anul 1875.

Studiile mele gimnaziale, le-am făcut în Sighetul Marmăției, unde am absolvit cele 4 clase inferioare, iar cele superioare în gimnaziul din Ungvar, Kașovia și Budapesta, unde am depus examenul de maturitate în anul 1862.

Patru ani am studiat în universitatea din Budapesta la facultatea juridică și în anul 1866, am depus examenele necesare. În anul 1869, am fost promovat la gradul de „Doctor în drepturi”, tot în acest an am depus și censura de avocat.

În universitate, în afară de ore am luat cursuri de limba și literatura române, pentru care în anii aceia s-a ridicat o catedră deosebită, bine venită mie, care am frecventat numai gimnaziile de limba maghiară și germană.

Tot atunci, în anul 1869, am luat la universitate ore private din Arheologie, Numismatică și Paleografie și alte studii, asemenea ale istorie.

Stabilindu-mă ca atare aici, în sediul Maramureșului, în anul 1872, am fost ales prin: Reprezentanta Comitatului, de juristconsult municipal, care oficiu îl îndeplinise și azi, fiind reales de șapte ori în intervalul de șase ani.

Pe lângă lucrările mele oficioase am conlucrat la: Reînființarea și ridicarea bisericei greco-catolice române din Sighet, fiind cea mai veche, la înființarea diecesei în Gherla, adjudecată la diecesia Muncaciului.

Am luat parte activă în: Consolidarea Asociației pentru cultura poporului român din Maramureș, ca, casier, timp mai bine de trei decenii.

În anul 1900, am publicat colecțiunea de „Diplome Maramureșene din veacul XIV-XV, pentru care am avut onoarea de a fi premiat cu premiul „Năsturaș - Herescu” și ales în anul 1901 ca „Membru Corespondent al Academiei Române”.

Afară de cărți și manuscrite, am colecțiune de antichități, mai ales preistorice și de numismatică, mai ales din secolele I-III, obiecte mai toate aflate în Maramureș.

Vorbesc în limba română, maghiară, germană și pricep în limbile latină, franceză, italiană și rutheană.

Dr. Ioan Mihalyi de Apșa

Ioan Mihalyi de Apșa - aprecieri critice

„Ioan Mihalyi, viața sa întreagă a jertfit-o pentru adunarea diplomelor maramureșene, pe care le-a publicat. Se ocupă cu numismatica. Are o colecțiune de monede și unelte vechi, toate aflate în Maramureș, cari documentează existența românilor în Maramureș. Sub îngrijirea lui s-a zidit convictul român din Sighet, un edificiu în valoare de 50 mii de florini. Despre familia Mihalyi și Man, înrudită cu dânsa, scrie Barițiu: „că pe lângă virtuțile adevăraților patrioți eminenți în același timp au știut să fie și buni români, apărători imparțiali și valoroși totodată și ai intereselor națiunii române” (Tit Bud)

„Istoric profund, jurist de primă forță și în același timp la curent cu literatura română. Mi-a plăcut de la prima vedere. Mic de statură, așezat, rar la vorbă, cu ochi pătrunzători și buni în același timp, dl. dr. Ioan Mihalyi într-adevăr îți face impresia unui savant. Se ocupă mai ales de istorie, având o colecție interesantă de acte inedite din trecutul Marmăției” (Ioan Rusu Șirianu)

„Avocat cinstit, bun cunoscător al legislației, s-a remarcat ca un apărător al drepturilor românilor, i-a ocrotit pe țărani de tendințele de expropriere a pământului lor strămoșesc. Aceștia l-au numit domnu nostru, Iancu Mihalyi” (Grigore Ploșteanu)

„Ioan Mihalyi a lucrat 40 de ani la această carte recunoscută de toți istoricii, verificată până la detaliu. Din paginile ei, lipsite de grandilocvență hazardată, se desprinde însă și o lume, și cartea este ca un roman. [...] Rigoarea științifică, argumentul convingător, vorba acoperită de faptul documentar, bogăția acestor documente, ne dau sentimente mai profunde decât simplele cuvinte, prin tăria adevărului. În plus, publicarea și comentarea acestor documente atrag atenția nu numai asupra trecutului, dar sunt modele și pentru astăzi, orice trecut autentic aplecându-se asupra prezentului...” (Alexandru Ivăsiuc)

„... Excelentul latinist și om de vastă cultură aduce prin diplomele și documentele publicate cu atâta migală și perseverență noi dovezi despre continuitatea poporului român pe meleagurile transilvane. Drepturile personale de posesiune devin dreptul unui popor, numele proprietarilor de mori, al vecinilor și martorilor, numirile de măguri și dealuri, munți, văi și sate – în majoritatea păstrate până azi, devin mărturia potrivit căreia Maramureșul vechi, în secolele XIV și XV – epoca strălucită a Ungariei – era românesc. Aceste documente trezesc un interes și pentru secolele anterioare când, cu

certitudine, pe aceste plaiuri a existat românească viață, continuată de urmașii dacilor liberi”. (**Romulus Zaharia**)

„Apariția în 1900 a colecției de diplome întocmite de Ioan Mihalyi a lărgit incomparabil baza documentară a istoriografiei Maramureșului, deschizând cercetării posibilitatea de a se muta accentul de pe fenomenele de istorie politică, urmărite prin izvoare narative și documente izolate, pe problemele esențiale ale istoriei maramureșene, cele social-economice, oglindite mai amplu și detaliat într-un material documentar unitar”. (**Radu Popa**)

Bibliografie selectivă Ioan Mihalyi de Apșa

I. Studii, conferințe

1. **Mihalyi, Ioan, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV. Adunate și comentate prin Ioan Mihalyi de Apșa, doctor în drepturi, procuror al Comitatului Marmrueș*** – Sziget, Tipografia lui Maier și Berger, 1900, 676 p + XI p.
2. **Mihalyi, Ioan *Diplome din Maramureș***, Tribune, 1894, p. 741-742, 745-746, 749-750
3. **Mihalyi, Iános *Dr. Tanulmányi máramarosi oklevelekről*** (Studiu despre diplomele maramureșene), Szazadok, 1889, 23, Budapest, p. 57-67
4. ***Marámaros vármegze történetéről annak irodalmáról és a vár megye családjairól*** (Despre istoria județului Maramureș, despre istoriografia sa și despre familiile județului), Századok, 1889, 23, p. 1-840
5. ***Die Marmaroscher Gespannschaft und ihre Merkwürdigkeiten*** VBÖ, 1812, p. 294-298, 330-331, 333-334, 349-353
6. **Mihalyi, Ioan de Apșa** (Autobiografie. Fragment) Calendarul Maramureșului, 1980, p. 93
7. **Mihalyi, Ioan de Apșa, *Diplome din Maramureș***. Conferința ținută de dr. Ioan Mihalyi în Sighetu Marmației cu ocaziunea adunării generale din 25 august 1889 a Societății istorice maghiare (I-II), Gutinul, 1, nr. 29, 16 oct. 1889, p. 1-3, nr. 30, 23 oct. 1889, p. 1, 3

II. Referințe despre Ioan Mihalyi de Apșa

1. **Achim, Valeru, *Dr. Ioan Mihalyi de Apșa susținând vechimea și continuitatea românilor maramureșeni***, Marmația, 4, 1978, p. 57-63
2. **Băncescu, Lidia, *Scrisori către Iosif Vulcan*** (Catalog), Sibiu, 1971, p. 36

3. **Bud, Tit** *Analele Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, 1860-1905, Gherla, 1906, p. 32-39
4. **Bustul lui Ion Mihalyi de Apșa**. Fapte și observațiuni săptămânale. În *Societatea de mâine*, 2, nr. 38, sep. 1925, p. 661
5. **Correspondențe**. (Relatare asupra conferinței prezentate de dr. Ioan Mihalyi de Apșa în cadrul „Societății istorice maghiare”). *Gutinel*, 1, nr. 23, 4 sep. 1889, p. 1-2
6. **Curticăpeanu, Vasile**. *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Editura științifică, 1968, p. 46-47
7. **Dăncuș, Mihai**, *Figură luminoasă de cărturar patriot (I-II)*. *Mărturii* (Despre Ioan Mihalyi de Apșa). Pentru socialism, 40, nr. 10574, 8 nov. 1989, p. 2, nr. 10576, 10 nov. 1989, p. 2
8. **Enciclopedia istoriografiei românești**. București, 1979, p. 219
9. **Filipașcu, Alexandru**. *Istoria Maramureșului*, București, Tip. Ziarului „Universal”, 1940, p. 203, 204, 205, 207, 215, 217, 219, 220, 225, 229, 233
10. **Filipciuc, Vasile**, *Ioan Mihali 1844-1914*, Arhiva Someșeană, Năsăud, 1925 (II), nr. 3, p. 66-72
11. **George Bariț** și contemporanii săi. Vol. 5, București, „Minerva”, 1981, p. 291
12. **Giurescu, Constantin**, *Diplome maramureșene*. Evocări. Pentru socialism, 24, nr. 6328, 14 nov. 1974, p. 6; Contemporanul, nr. 45, 1 nov. 1974, p. 1, 3
13. **Ioody Pál**, *Márámaros vármegye 1749-1769 évi Nemesség vizsgálatá* (Probarea titlurilor de noblețe între anii 1749-1769 în comitatul Maramureș), Sighetu Marmăției, 1940, p. 238
14. **Iorga Nicolae**, *Neamul romanesc din Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, București, 1939, p. 326
15. **Iorga, Nicolae**, *Ioan Mihalyi de Apșa. Contemporanul enciclopedic*, Contemporanul, nr. 9, 24 feb. 1984, p. 5
16. **Iuga, Nicolae**, *Ioan Mihalyi de Apșa*. Tradiții. Pentru socialism, 35, nr. 8813, 3 mar 1984, p. 3
17. **Ivasiuc, Alexandru**, *Istorie* (Despre cartea istoricului Ion Mihalyi de Apșa „Diplome maramureșene apărută cu trei sferturi de veac înainte”), Contemporanul, nr. 1, 2 ian. 1976, p. 1,2
18. **Îndrumător în Arhivele Statului**, județul Maramureș, București, 1974, p. 26, 104, 290, 292, 294
19. **Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente 1848-1918**. București, 1981, p. XXVII, XXVIII, 130, 131, 132, 133, 156, 157, 158, 159, 172, 173, 174, 185, 225, 226

20. **Marina, Mihai Dr. Ioan Mihalyi. Diplome maramureșene** (Prezentare), Maramureș, dec. 1969, p. 11-12
21. **Mic dicționar enciclopedic**, Ed. a 2 a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1978, p. 1492
22. **Mihalyi, Ioan Bibliografia istorică a României**, vol. 2, tom. 1, București, 1972, p. 182
23. **Mihalyi de Apșa, Ion, Bibliografia românească modernă (1831-1918)**, vol. 3 (L-Q), București, 1989, p. 330
24. **Moldovan, Vasile Vizitație canonică în Maramureș**, Gherla, 1914, p. 200-204
25. **Onciu, Dimitrie, Românii și ungurii în trecut**, București, 1928, p. 30
26. **Pagini din istoria Maramureșului**, Baia Mare, 1967, p. 154-155
27. **Pârja Gh., Pagini din istoria culturii românești din Maramureș. Expoziții**. (Expoziția dedicată personalității și operei lui Ioan Mihalyi de Apșa). Pentru socialism, 35, nr. 8878, 19 mai 1984, p. 3
28. **Ploșteanu, Grigore, Ioan Mihaly. O viață de om**. Sentimentul istoriei, Vatra, 4, nr. 2, 20 feb. 1974, p. 6
29. **Ploșteanu, Grigore, O viață dăruită națiunii – Ioan Mihalyi**, Vatra, 14, nr. 7, 20 iul. 1984, p. 160/A, 160/D
30. **Roșca, N, Dr. Ioan Mihalyi de apșa. Un erou al Maramureșului**, în: În prag, nr. 4, 1980, p. 21
31. **Schreck László, Máramarosi lexikon. Dr. Ioan Mihalyi – Syllágyi István**, Bányavidéki fáklya, 14, 3311. sz., 1971, maj.15., 6-71
32. **Transilvania**, 30, nr. 10, dec. 1899, p. 159 – Partea oficială; 32, nr. 3, apr 1901, p. 101; 35, nr. 3, iul.-aug. 1904, p. 112; 43, nr 5, sep-oct. 1912, p. 317; 44, nr.4-5, 1913, p. 204; 45, nr. 10-12, 1914, p. 503-504
33. **Un bust de onoare lui Dr. Ioan Mihalyi**, Unirea, 35, 29 aug. 1925, p. 3
34. **Un om – Dr. Ioan Mihalyi și opera sa: Diplome maramureșene**. Film documentar. Scenariu scris de Romulus Zaharia. Regia Paul Orza. Consultanț științific Mihai Dăncuș, Lenghel P. Izeanu. Pentru socialism, 27, nr. 6563, 1976, p. 1
35. **Veress, Andrei. Note și scrisori șincaiene**. Analele Academiei Române, București, 1927, Seria III, Tom III, p. 13
36. **Zaharia, Romulus, Un om, un patriot: Dr. Ioan Mihalyi (1844-1914)**. În: Calendarul Maramureșului, Baia Mare, 1980, p. 93-95

III. Iconografie

1. (Ioan Mihalyi de Apșa. Iconografie) Vatra, 4, nr. 2, 20 feb. 1974, p. 6; 14, nr. 7, 20 iul. 1984, p. 160/A
2. Dr. Ioan Mihalyi (Iconografie), în În prag, nr. 4, 1980, p. 21
3. (Ioan Mihalyi de Apșa. Iconografie), în Maramureșenii în lupta pentru libertate ..., p. XXVIII

Notă

S-a folosit bibliografia făcută de Laura Temian, Biblioteca județeană Baia Mare